

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

In dit nummer:

KERKELIJK LEVEN

633

P. Houtman

Toetsen - licht en donker

MEDITATIEF

637

K.D. Smit

Veelkleurige zegen

WANDELEN MET GOD

638

L. Sollie

Amen

ACHTERGRONDEN

639

A.L.Th. de Bruijne

Op de bres

OPVOEDING EN ONDERWIJS

644

A. Slob

Economie is geen
waardevrijvak

LIED VAN DE WEEK

646

J. Smelik

Lied 225: 'Zingt voor de
Heer een nieuw gezang

en verder...

Uit de kerken
Meegelezen

KERKELIJK LEVEN / P. Houtman

TOETSEN - LICHT EN DONKER

Ik zing voor de Heer en ik prijs zijn gezag / ... / Hij heeft ons verlost en Hij ging met ons mee / en wie ons vervolgden wierp Hij in de zee.."

Dit is een geweldig lied. Het is nummer 6 uit het Liedboek voor de kerken en prijkt op de lijst van deputaten. Het is bijbels: het is een bewerking van het lied van Mozes nu de doortocht door de Rode Zee uit Exodus 15, Het is geen berijming in strikte zin, daarvoor is de bewerking te vrij. Toch sluit het nauw aan bij het origineel. Het trekt de lijn van die ene gebeurtenis door naar de aktualiteit; het origineel begint daar ui mee. In deze bewerking is de lijn doorgetrokken naar het Nieuwe Testament. Wij zijn bevrijd: wij worden bevrijd,

Het lied past volop in de liturgie: het prijzen van Gods machtige daden van verlossing. Het zingt mee in het veelstemmige koor van Psalm 105, 114, 136 en vele andere over de uittocht uit Egypte. Het lied is vol van dichtertelijke associaties, dubbele bodems, maar het blijft helder; het taalspel blijft dienstbaar aan de inhoud. "Zijn goddelijk spoor I gaat zelfs in de

zee niet teloor": een triomfantelijke echo van Psalm 77. Er zijn twee refrainregels, die telkens weer op een andere manier aansluiten bij het couplet en in de laatste strofe verrassend en betekenisrijk worden gevarieerd. De melodie dendert, die loopt als een trein, net als het ritme van de tekst. Zoekt iemand blijdschap, laat hij of zij dit lied zingen! We zijn hier

mijlenver vooruitgekomen ten opzichte van de softe God uit oude gezangen, waar **onze** vaders **zo** kopschuw van werden: **lief-en-aardig** voor iedereen. We **kunnen** ons hier ook mijlenver verwijderd voelen van de sfeer **van** een kerk waar **waarheid** en **leugen** onder een **dak** samenwonen; al woonde de dichter ook zelf **in zo'n kerk** en **al heeft die** kerk dit lied wel in haar bundel staan. Dit is een lied van **strijd** en overwinning.

Zingen, als het kan!

Na de **grondige** fundamentele artikelenreeks van **Van Middelkoop** en **De Bruijne** rond de jaarwisseling **kom** ik nog **een keer** terug op de gezangen: gewoon omdat het heerlijk is om te zingen voor de Bere in

KERNREDACTIE:

DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP,
DAS. A.L.Th. DE BRUIJNE.

OVERIGE REDACTIELEDEN:

DR. E.A. DE BOER, DR. B. BOS,
DRS. I.D. HAARSMA, DR. P. HOUTMAN,
PROF. DR. B. KAMPHUIS,
DRS. B. LUITEN, DR. K. DE VRIES.

MEDEWERKERS:

J.J.D. BAAS, DR. C.J. HAAK,
J.M. DE JONG, DR. J. SMELIK,
DRS. H. VELDMAN.

REDACTIE-ASSISTENT:

H. PRINS, Buiten Nieuwstraat 86-1, 8261 AX
Kampen, Tel. (038) 3331335

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:
De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA Kampen.

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES:

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V.,
Postrekening 406040 t.n.v.,
De Reformatie, Goes, Postbus 25, 4480 AA
Goes. Tel. (0113) 215591.

ABONNEMENT:

f 90,00 per jaar, f 49,00 per halfjaar; studenten f 74,50 per jaar (binnenland). Buitenland: f 149,00 per jaar (Europa zeepost). Een abonnement kan per maand ingaan, maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingsstermijn (opzegging van jaarabonnement vóór 1 november, van een halfjaarabonnement vóór 1 juni).

Losse nummers f 2,05 (excl. Porto).

 De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij de Stichting Bralectah.
Tel. (0521) 515946.

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0,95 per mm. Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

liederen die onze aanbidding en onze nood en ons verlangen stem geven. En ook omdat het frustrerend is als je het probeert en het lukt niet, doordat het lied dat je voor je hebt, niet **deugt**.

Wat zijn je meest positieve en je meest negatieve ervaring?, vraagt men je tegenwoordig, **als men** een levendig verhaal van je wil horen. Daarom nu een van m'n meest **negatieve** ervaringen: Lied 59, "De rijke kwam tot Jezus". Ook **een bijbellied**: over de rijke jongeling. De problematiek is inderdaad urgent: het gevaar van onze eigen rijkdom. Psalmen zingen daar **ook van**, maar dan gewoondijk vanuit het **standpunt** van de **arme**; een lied van de andere kant zou een **verrijking** van het repertoire kunnen zijn. Over materialisme past ons **verootmoediging**, misschien wel met tranen, gebed om vergeving, en om Gods hulp om het beter **te** doen; ook lof op zijn **geboden**, die ons de betere weg wijzen. Dat zijn **allemaal psalmklanken**. Maar dit lied is moralistisch. "Wij" **staan** aan de **verkeerde** kant. Dit is zingen met het mes in de buik. Het is geen **kerklied**. Ritme en melodie zijn zeurderig. Er is een beter lied op dit thema: "God die leven hebt gegeven" (350), ook ernstig, maar **gelukkig** met de voortzetting vanaf de tweede **helft** van strofe 3. Over het Liedboek is een levendige discussie aan de **gang**, en dan tekent zich al gauw een **patroon** af van voor- en tegenstanders. De werkelijkheid is genuanceerder. Mogelijk zullen we **elkaar** ergens in het midden vinden: **niet** alle 255, wel een flink aantal. De **selectie** zelf **geeft** daar aile aanleiding toe; dat wil ik **graag beargu-menteren**.

Intuïtie

Bij het selecteren en toetsen speelt intuïtie een belangrijke rol, schrijven deputaten in hun rapport. Je vraagt je eerst af Vind ik dit goed of niet goed? Vervolgens probeer je **dan** helder te krijgen **waarom** je het

wel of niet goed vindt. Je bent daar bij vrij om af te wijken van het oordeel van deskundigen. Toetsen kunnen we allemaal, en daar zijn **we** ook allemaal toe opgeroepen. Dan **zijn** er positieve en negatieve ervaringen op **te** doen. Er zijn, ook in de selectie van deputaten, geslaagde en niet-geslaagde liederen. Ongetwijfeld **zullen** de voorkeuren uiteenlopen. De toets-ervaringen die ik hier geef, zijn **niet alleen** van **mij** persoonlijk. Waar **onze meningen** verschilden, doe ik er hier het zwijgen toe. We hebben de hele lijst van deputaten doorgezongen. De ervaringen berusten op herhaaldelijk zingen en doornemen. Dat is nodig omdat een volgende **indruk** kan afwijken van de eerste; zowel positief als negatief.

Toppers

Nog een paar 'toppers' uit de lijst. "Gij hemel en **aarde**, doet open uw oor" (8), op dezelfde melodie als 6. Veel van wat ik over 6 gezegd heb, geldt ook voor dit lied. "Daar is uit 's werelds **duistre** wolken" (26). Klassiek, maar de inhoud van de vier strofen is rijker dan algemeen bekend is. Weer een **tekstgetrouw bijbellied**, **discreet** bewerkt voor de gemeente van nu. Al is de taal wel wat ouderwets; daar is in dit **geval** best doorheen te **komen**, **lijkt** me. Zijn we op zoek naar liederen voor de feestdagen, waar we tot nu toe **wat** krap mee bedeed zijn? Laten we dan **niet** alleen in de desbetreffende rubrieken zoeken. Dit '**berijnde** Schriftgedeelte' is een **advents-** en kerstlied bij uitstek. "Wie mat de **waatren** in zijn **holle** hand?" (30). Een prachtig **bijbelgedeelte** om te **zingen** als loflied op God. Eerbiedig en gaaf berijmd, op **een psalmmelodie**. **It** slot van **strofe 1** is terecht **bekritiseerd**: op de herhaalde, **dringende** vragen: "Wie..." kun je **niet** antwoorden: "Het woord". Je moet **een** tekst op z'n eigen gehalte beoordelen; in hoeverre '**woordtheologie**' of '**woordmystiek**' bij de dichter een

rol heeft gespeeld, is slechts achtergrondinformatie. Maar dan nog: dit klopt **gewoon** niet. Alleen: dat is één detail in een overigens gaaf lied.

Puur

"Nu bidden wij met ootmoed en ontzag" (95). Dit bijbelgedeelte, trouw en **onopgesmukt** berijmd, is door **zn** inhoud bij uitstek geschikt voor de eredienst, bijvoorbeeld als gebed rond de prediking. Ook in dit geval **heeft** de dichter de oude **psalmmelodie** een geschikte bedding gevonden voor zijn inspiratie.

"Heerlijk verschenen is de dag" (200). Een paaslied, **guur** van taal en melodie. De traditionele **paasjubel** "halleluja" is hier beheerst en verantwoord toegepast.

"Stad Jeruzalem verheven" (260). Een lied over de kerk, aansluitend bij geliefde Psalmen (48, 122 enzovoort), maar nu vanuit nieuwtestamentische beelden en motieven. Een aanwinst dus. Vol gave en sterke emotie. De melodie is even wenen; ze is oud en **kan** op de onvoorbereide hoorder een **wat** eentonige **indruk** maken. Ze heeft het ritme **van** een eerbiedige processie. Dit lied is een echte verrijking: uit een heel andere tijd, verbreedt het de zang van de kerk van **alle** eeuwen. Om niet eenzijdig te **zijn**, noem ik nog wat nummers achter uit de **bundel**. "De dag door uwe gunst ontvangen" (393) is een avondlied, meer voor thuis dan voor in de eredienst. Een **inzicht** uit later eeuwen (**later** dan de bijbelse tijd), namelijk dat het rond de **aarde** altijd ergens dag is, is hier dichterlijk verwerkt tot lof op God, als tegenhanger van de **vleiformule** voor aardse vorsten: "In wiens rijk de zon niet ondergaat".

"Eeuwig Woord, U willen wij bezingen" (476). Pure liturgie, een belijdenislied, boordevol bijbelse motieven, in gloeiend-stalen hymnestijl (ik meen hier, temidden van veel **hervormd** **koloriet**, gereformeerd staal te herkennen).

De andere kant

Dit zijn een paar echte toppers. Er zijn er nog zo'n 60, die we niet **alleen** acceptabel vinden, maar echt **mooi**. De vraag: **Is** het een aanwinst?, Voegt het wat toe? Vatten we niet op in de **trant** van: Hebben we zoiets nog niet? In de Psalmen **kant** ook aardig wat herhaling voor. We vatten **het** meer zo op: Kunnen we hier echt blij mee **zijn**?

Als ik hier en daar m'n oor te luis-twen leg, heb ik de indruk dat de eerste ronde van toetsing positiever **was** **verlopen** wanneer **eerst**, bijvoorbeeld in het 'Lied van de week', een selectie van **zúlke** liederen **aan** de kerken **was** voorgelegd. Goed, smaken zullen blijven verschillen, maar er **zijn** toch wel liederen die geschikt zijn om ook verstokte sceptici over de streep te trekken; met m'n schrijven wil ik daar graag iets aan bijdragen. Aan de andere kant zijn er nummers die ook bij een **open**, positief ingestelde gemeente niet goed vallen.

Tegenover de toppers een paar dieptepunten. "Weet gij **waarmee** het **koninkrijk**" (55), weer een bijbellied, **is** niet geschikt voor de liturgie. Het geloof wordt hier een boom die wij zouden toezingen; **heel** vreemd.

'Er is een land van louter licht" (290) verwoordt meer een **naïeve**, populaire geloofsbeleving dan een **bijbelse** gedachte. "O eeuwge Vader, sterk in macht" (467) **is** een wel erg eenzijdige voorbede "voor hen die **zijn** in nood op zee". De gene waarmee ik dit lied zing, **zou** misschien kunnen worden **verzacht** als er liederen kwamen met voorbeden voor hen die zijn in gevaar op de weg, voor hen die gaan gebukt onder werkstress en voor hen die zich voelen uitgesloten uit het arbeidsproces.

'Zolang er mensen zijn op aarde" (488) **heeft** dat softe, **pitloze** **karakter**, **riekend** naar **alverzoening**, waar ik in het begin van dit artikel met zoveel blijdschap afstand van heb genomen.

Ik heb geprobeerd, de impliciete

criteria die bij mij bij het toetsen **een rol** spelen, expliciet **te** maken. Het is duidelijk dat die welke door deputaten zijn genoemd: **schriftuurlijkheid**, dichterlijke en muzikale kwaliteit, doorlopend van belang zijn. **Daarnaast** blijkt er nog wel eens een andere op te duiken die relevant is. Al met al is toetsen op deze manier volgens mij geen puur subjectieve aangelegenheid.

Spel

Positieve en negatieve ervaringen zijn bij het toetsen van de selectie beide in rijke mate op te doen. Er is wat dit betreft nauwelijks een bepaalde **tendens** aan te geven. Je doet telkens verrassingen op.

Uit de kring van hervormde dichters uit deze eeuw zijn een gaar prachtige liederen voortgekomen. Te noemen valt bijvoorbeeld **nog** "O lieve Heer, geef vrede" (284) van **Barnard** (we moeten er **dan** wel even aan wennen om "lieve Heer" te **zingen**). Er zijn echter ook **nogal** wat liederen waarin het spel met de taal de inhoud **gaat overheersen** en overwoekeren. Zo bijvoorbeeld als gezegd wordt: "Zijn graf is als een open boek" (209). "**Bronnen** geslagen als wonden" (224). "**Looft** God, zijn vinger wijst **ons** aan, / een toren in de tijd, / dat het ten hemel toe moet gaan" (319).

Er zijn liederen die wel erg beschouwelijk zijn; bijvoorbeeld "Ach hoe vluchtig, ach hoe nietig, / is der mensen leven" (271). De teneur van dit lied roept de herinnering op aan oude evangelische liederen: "Uren, dagen, maanden, jaren / vlieden als een schaduw heen; / ach, wij vinden, **wáár** wij **staren** / niets bestend i g hier **benēen**", en "Ziet hoe alles hier verandert". Wie de gedachten van Prediker in een lied wil gieten, km in de leer gaan bij Psalm 39 en 127; lied 287 is **ook** goed; maar hij moet zich er in ieder **geval** voor hoeden om **af** te glijden naar oppervlakkige **burgermansfilosofie**. Als het over de Heilige Geest gaat, gaan dichters nogal eens op de loop met motieven als wind, adem en

licht (241, 245, 246). Heel mooi is weer van Inge Lievaart (dezelfde dichteres van het genoemde 245) het lied "Dag zo bitter en zo goed" (194), geschikt als eerste lied in de dienst op Goede Vrijdag.

Melodieën

Een goede melodie maakt je blij en kan een geweldig voertuig **zijn** van de tekst. Bijvoorbeeld die van de componist Vaughan Williams (299). Als je die zingt, hoor je het orgel, groot orkest en **massale** koor, waarmee ook 'christmas carols' vaak gezongen worden. En dat past **perfekt** bij de tekst: 'Voor alle heiligen in de heerlijkheid'. De melodie van Mendelssohn (135) **maakt van** een wat clichématige **aaneenrijging** van **kerstmotieven** zonder veel **lijn**, een lekkere meezinger.

Maar er zijn ook veel **problematische** melodieën. **Er zijn** melodieën die te moeilijk **zijn** voor de gemiddelde **gemeente**, als je **ze tenminste** niet **al** te vaak zingt, en dat zal toch de onvermijdelijke praktijk zijn als je een dikke bundel hebt. De uitgebreide melodie van het **klassieke**, **prachtig** vertaalde **Dies irae** ("Dag des oordeels, dag des Heren", 278) is mooi, maar zal vermoedelijk niet vertrouwd worden.

Er zijn **melodieën** die varianten zijn van reeds vertrouwde melodieën; we hebben toch hopelijk door de ervaring wel **geleerd** dat je die niet naast elkaar in je bundel moet laten staan. "Ik Wil U, o God, **mijn dank** betalen" (390) heeft misschien de **oorspronkelijke**, **maar** in ieder geval een **hijgerige** melodie, niet geschikt voor voor-'t-naar-bed-gaan. Er zijn **melodieën** die **verwarring** geven met bestaande **melodieën**. De melodie **van** 216 geeft verwarring met die van Psalm 138, die van 226 is eigenlijk **een** variant van die van Psalm 141. **Er zijn** melodieën die **niet** zo goed bij de tekst **passen** (114,470). Er zijn matige en **zwakke** **melodieën** (bijvoorbeeld 197, 378,380).

Versies

Ik wil ook graag iets opmerken over verschillende versies van gezangen die we al hebben. Een **aantal** gezangen zijn gewoon hetzelfde; die hebben we dus al. Waar de bewerking verschilt, is de tekst van het **Liedboek** soms beter, maar **vaak** minder dan de onze: meer 'Hervormd', weker en **gekunstelder**.

Volgende week nog **enkele indrukken**, **zoals over** kerst en pasen, over Gods leiding, over eenvoud **en** naïviteit, over gezangen **en** psalmen; en een afsluiting.

Ds. P. Houtman is predikant van de Gereformeerde Kerk van Twijzel-Kollumerzwaag.

Uit de kerken

Adreswijzigingen

IJsselmuiden * Predikant: J.J.A. Colijn. Adres: Van Diggelenweg 2, 8271 ZB (p. 13 en p. 89).

Wezep * Predikant: J. de Wolf, Mignonpad 22, 3816 ET Amersfoort, tel. 0334728793 (p. 27 en p. 106)

Jubileum

Op vrijdag 16 april jl. was ds. W. de Graaff, emeritus-predikant te **Hardinxveld-Giessendam**, zestig jaar predikant. Hij was verbonden aan de gemeenten te **Gapinge** (1939) en **Hardinxveld-Giessendam** (1944). Op 8 oktober 1979 ging ds. De Graaff met emeritaat.

Doctorale examens

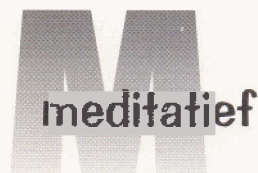
Aan de Theologische Universiteit slaagden voor het doctorale examen: K. Börzsönyi, E.J. van den Bos, **P.J.C.** Colijn en S.C. van Dam te Kampen en W.L. de Graaff te Alkmaar.

Radiokerkdienst

Op D.V. 25 april a.s. (17.00 uur) zal de Stichting Zendtijd voor Kerken een radiokerkdienst uitzenden vanuit de Gereformeerde Kerk te Loppersum. Voorganger zal in deze dienst **zijn** ds. Th.J. Havinga.

Weef **je** wel wie je bent **en** wat je hebt gekregen?

'God heeft ons immers in Christus uitgekozen vóór de grondlegging van de wereld, opdat wij heilig en onberispelijk zouden zijn voor zijn aangezicht'.

Efeze 1,4

'Want door genade bent u behouden, door het geloof; en dat niet uit uzelf. Het is een gave van God. Niet uit werken, opdat niemand roeme. Want zijn maaksel zijn wij, in Christus Jezus geschapen om goede werken te doen die God tevoren bereid heeft, opdat wij daarin zouden wandelen'.

Efeze 2,8-10

Alexander

Alexander is lid van de gemeente van Christus in Efeze. Alexander is woedend. Demetrius heeft hem bedrogen. Samen zouden ze een groot stuk land kopen. Om er elk een huis op te bouwen. Maar nu heeft Demetrius met een ander de grond gekocht. Alexander staat er buiten. Overall waar Alexander in de gemeente komt loogt hij te schelden op Demetrius. Binnen in hem stormt het. Eens zal hij Demetrius terugpakken. Hij weet nog niet hoe. Maar eens zal het komen. Genade-loos zal hij zijn.

Paulus' brief

Op zondag gaat Alexander naar de samenkomst bij Apollos thuis. Er is een brief van de apostel Paulus gekomen. Apollos leest de brief voor. Ingewikkeld is het soms wel. Niet alles blijft meteen bij Alexander hangen. Maar hij heeft wel iets opgepikt. Eerst krijgen ze theorie.

Daarna komt de praktijk. Paulus zet hoog in. Weet je **wel wie je bent?** Door God gezegend in de Heer Jezus Christus. Door God uitgekozen in Jezus Christus! Met een bedoeling van God. Opdat wij heilig en onberispelijk **leven**. Vandaar al die praktische vermaningen er achteraan.

Onpraktisch

God heeft ons uitgekozen. Ik heb altijd gedacht 'als er iets niet praktisch is, dan is dat het', denkt Alexander. Meestal staat hij er niet bij stil dat hij uitgekozen is. Wat heb je nu **aan je uitverkiezing?** Dat is iets van vroeger. Van vóór de tijd. En het is iets voor later, in de eeuwigheid. Maar nu, in mijn leven hier en nu als lid van de gemeente van Christus? Ik heb wel andere dingen aan mijn hoofd. Demetrius bijvoorbeeld. Die gemenerik die me bedrogen heeft. Hoe **durft-ie!**

Dichterbij dan je denkt

God heeft ons uitgekozen. Gek dat Paulus er meteen over begint. Zo nadrukkelijk aan het begin van zijn brief. En wat zei hij ook alweer? God heeft ons uitgekozen, opdat we heilig en onberispelijk leven. Maar dat gaat over het hier en nu! Komt Gods uitverkiezing dan toch dichterbij? Paulus legt meteen een lijn naar de praktijk. Opdat we heilig en onberispelijk leven. Verdraaid, dat gaat ook over **mij** en Demetrius. Had Paulus het ook niet over 'stoppen met **wraakzucht**' en zo?

Zelf doen?

Maar nu voel ik me ongemakkelijk worden. Ik kan zelf geen verande-

ring aanbrengen in mijn wraakgevoelens. Want als ik niet boos ben op Demetrius, dan heb ik wel iemand anders op wie ik boos ben.

Veelkleurige zegen

Weet je wel **wie** je bent en **wat** je hebt gekregen? De HERE weet wel dat ik niet zo'n beste ben. Toch heeft Hij me uitgekozen. In Christus en om het bloed van Christus. Bij heeft me niet uitgekozen omdat ik heilig en onberispelijk ben. Hij weet best hoe wraakzuchtig ik soms ben. Maar Hij heeft me wel uitgekozen opdat ik heilig en onberispelijk ben. Dat betekent dat ik niet onveranderd kan blijven. En nu komt het wonderlijke: de HERE die wil dat ik verander-daarvoor heeft Hij me uitgekozen- weet ook dat ik mezelf niet kan veranderen en daarom zorgt Hij zelf daarvoor door zijn heilige Geest.

Ds. K.D. Smit is predikant van de Gereformeerde Kerk van Tilburg.

W wandelen met God

Het was grauw die dag. De lucht was dreigend.
Zo'n dag waarop je weet dat achter de wolken de zon schijnt.
Maar je ziet hem niet.

Ik stapte de ziekenzaal binnen. Ze zaten aan de tafel voor het raam.
Een gemeentelid en twee dames die ik vanzelf ook de hand gaf,
Op de achtergrond luisterde nog een mevrouw mee.
We spraken over hun ziekten.
En over het evangelie.
Gaan jouw kinderen nog naar de kerk, vroegen de dames aan het gemeentelid.
Goddank wel, antwoordde ze.
T e n kwam het er uit. Als uit een mond.
Mijn kinderen niet meer. En ik zit zo in zorgen over ze.
Voord over mijn kleinkinderen. Die komener nooit meer.
Ze kunnen van alles, maar dat niet meer.
Ik moet vaak denken aan de tijd dat ik samen met mijn man en kinderen nog naar de kerk kon gaan. Wat was dat goed.
Ja, we zeggen het ze wel, hoor.
Maar het is net alsof het ze

niet meer raakt.
Op den duur hou je je mond maar.
Er kwamen tranen.....

Toen hebben we samen gesproken over Psalm 139.
De HERE doorgrond en kent ons. Hij weet het wel.
Hij kent onze zorgen en moeiten. Hij wil het ook weten.
Hij hoort naar ons als wij tot Hem spreken. Wij mogen A-tijd blijven bidden.
Hen die ons lief zijn aan Hem opdragen en aan Zijn genade.

We hebben ook samen gebeden. Een kort gebed.
We hebben gedankt voor Gods goedheid. En gebeden.
Om genezing. Om herstel.
Om een ingrijpen van God.
Om moed om het toch maar te blijven zeggen.
Om over God te blijven vertellen.
We mochten er samen m e n op zeggen.
De tranen waren er nog wel.

Maar vanuit het raam drie hoog zagen we dat de zon door de wolken heenbrak.
Hij stond hoog in de blauwe lucht.
Er was toch een opening gekomen.

En zo namen we afscheid,

Ds. L. Sollie is predikant van de Gereformeerde Kerk van Meppel.

Achtergronden

In de afgelopen weken ben ik met meerdere gesprekspartners in **discussie** geweest over werken op zondag. Het ging mij daarbij allereerst om de vraag hoeveel ruimte er binnen de kerk bestaat voor verschillende standpunten daarover. Nu wil ik meer inhoudelijk neerzetten wat ik van dit punt vind.' Het gaat mij niet om een uitputtende behandeling, maar meer om een soort toelichting van mijn eigen standpunt. Daarbij komen natuurlijk gegevens uit de Bijbel aan de orde. Daarmee raak ik ook nog een enkel overgebleven punt van kritiek. Eerst geef ik mijn visie op de sabbat in het OT. Daarna op de zondag in het NT. Tenslotte ga ik in op de vraag of en op welke manier wij vandaag de zondagsrust moeten verdedigen.

hebben ook invloed uitgeoefend op Zondag 38 HC. Erachter zit soms een wat dualistische kijk op de werkelijkheid, waarbinnen het 'geestelijke' hoger heet dan het 'aardse'.

Schepping

Volgens mij ligt het sabbatsgebod ook verankerd in de structuur van Gods werken. Het ritme van zes gewone dagen en & bijzondere is niet willekeurig. Het gaat terug op een kenmerk in Gods eigen stijl, dat Hij ook heeft uitgedrukt in zijn scheppingswerk. De verwijzing naar de schepping en Gods rust op de zevende dag binnen het vierde gebod suggereert dat, De sabbat was Israëls wekelijkse bevrijdingsdag, en werd zo teken van Gods verbond met Israël. Maar Gods bevrijding brengt zijn volk terug bij een leven dat past bij zijn bedoeling met de schepping. Ik neig daarbij ook tot de gedachte dat God al bij de schepping ook voor de mens de sabbat instelde. Als Jezus in **W**ukus 2:27 zegt: '& sabbat is gemaakt om de mens' zit in dat woordje 'gemaakt' een zinspeling op de schepping.²

Ook dat de tijd reliëf kent, past bij Gods schepping. Er zijn speciale tijden die gevuld worden door de feestelijke omgang met God. In Gen 1:14 staat dat de hemellichamen gemaakt zijn om 'vaste tijden' aan te geven. Daarmee zinspeelt de verteller op de feesttijden van Isra-

In de boeken Exodus, Leviticus en Deuteronomium blijkt het sabbatsritme niet alleen de week, maar ook de maanden en de jaren structuur te geven. Niet toevallig is ook dat het getal 'zeven' in heel de bijbel een rol blijft spelen.

Tijden en zegen

In het sabbatsgebod van het Oude Testament zie ik twee aspecten, die met elkaar verbonden zijn:

- Er moeten **regeimatige tijden** zijn waarop mensen in de omgang met God zijn werken gedenken;
- God wil dat wij de zegen ervaren die in (de omgang met) Hem en in zijn werken besloten ligt.

In de rust van de sabbat herken je beide elementen. Aan de ene kant maak je door niet te werken tijd vrij voor de omgang met God. Het gebod zegt, dat je moet rusten omdat die dag aan God gewijd is (Ex. 20:10). Aan de andere kant is de rust zelf een stukje van de zegen die God geeft. Hij haalt de druk van

je leven af, als je je leert overgeven aan Zijn werken. God 'zegt' de sabbat; dat betekent dat van die dag ook een zegen uitgaat. Dat herken je in Deut 5:15 waar de HERE met nadruk noemt dat Hij aan de slaven rust gunt. Ook komt het door in het beeldende woordgebruik in Ex 31:17, wam rusten gelijkgesteld wordt met 'adem scheppen'. Ik ben het dus niet eens met twee andere opvattingen die vaak een rol stielen:

- dat de rust alleen maar een middel is, en
- dat de rust wel een eigen betekenis heeft, maar dat die geestelijk is en niet ook gewoon fysiek.

Die opvattingen vind je bij verschillende Reformatoren, en ze

Hoe sterk?

Nu parkeer ik even **en** stel de vraag hoe sterk deze visie van mij **op** de sabbat **staat**? Ik vind namelijk dat wij over die vraag eerlijk moeten zijn. Sommige elementen in je visie zijn heel zeker, terwijl bij andere voors en tegens elkaar meer in evenwicht houden. Op grond van de genoemde bijbelteksten staan de volgende punten sterk:

- de sabbat is de viering van Gods bevrijding
- op de sabbat ervaar je concrete zegen doordat je **mag** rusten
- er bestaat een verbinding tussen de sabbat en Gods schepping.

Maar er leef? bijvoorbeeld exegetisch verschil over de precieze relatie **tussen sabbat** en schepping. Heel wat uitleggers denken dat de sabbat pas in de woestijn is ingesteld. En het beroep op het woordje 'gemaakt' in **Marcus 2**, waarbij ik mij aansloot, noemen ze 'geforceerd'.

Nog minder eenduidig is wat ik opmerkte over de structuur van Gods schepping en het reliëf dat Hij in de tijden legt. Dat zegt de Bijbel **nergens** met zoveel woorden. Op zo'n verband **kom** je als je doordenkt over Gods woorden. Maar doordenken gebeurt **op** meerdere manieren. **En** ook over de betekenis van de letterlijke **rust** blijft verschil denkbaar. Die vormt **een** concreet bewijs van Gods zegen. Maar gaat de zegen **daarin** op? Zou je die zegen **ook** op een andere manier **kunnen** ervaren? En is de concentratie op rusten dan **een** onderdeel van Gods training (opvoeding) **van Israël overeenkomstig** Galaten 4:1-3? Of is de rust als vorm voor de zegen toch wezenlijk, bijvoorbeeld vanwege de samenhang met de **levens**-opdracht aan de **mens** om te werken?

Bij dit soort punten komt je visie altijd tot stand via een afweging van voors **en** tegens. Dat moet je begrip geven voor hen die in die afweging andere conclusies trekken. Dat kan tot andere accenten in de vragen over de zondag leiden.

Nieuwe Testament

Hoe moeten wij nu in het Nieuwe Testament omgaan met het vierde gebod? Nergens geeft de Bijbel ons een directe nieuwtestamentische toespitsing van dit gebod, zoals Jezus in de bergrede wel doet bij andere geboden. Daarom moest de kerk zelf nadenken om te onderkennen wat op dit punt '**welbehagelijk**' voor God is (Ef 5:10). Met Voorberg ben ik van mening dat de twee elementen van het **sabbatsgebod** daarbij nog recht overeenind moeten blijven staan. **Dus** moeten wij:

- a. vaste tijden speciaal kleuren met de **gezamenlijke omgang** met God, **en**
- b. de concrete zegen (cq **rust**) die in Gods werk ligt, leren genieten.

Maar hiermee is de zaak niet beslist. Want zo zou je gewoon moeten blijven vasthouden aan de zevende dag. En de **kerk** koos voor haar vaste tijden om Gods werk te vieren de zondag. Daarvoor bestaat geen direct gebod. Vrij in Christus vormde de **kerk** zich de **overtuiging** dat zo Gods bedoelingen rond dit punt het beste tot hun recht kwamen. Met het gebod hebben wij in Christus nog steeds te maken. Maar hoe dat concreet wordt ingevuld, **daar** zit een groot stuk eigen verantwoordelijkheid **van de kerk** tussen.

Dat geldt ook voor de andere factor. Nergens schrijft het Nieuwe Testament voor hoe de kerk invulling moet geven **aan** het rust-aspect van het vierde gebod. Dat je daar vorm aan moet geven, staat wat mij **betreft** vast. Maar hoe is een zaak van kerkelijke verantwoordelijkheid. Wel lijkt het mij erg voor de hand te liggen om als het even kan die koppeling vast te houden: de dag van blij gedenken is ook de passende dag om te genieten van de **rust** als concrete ervaring van Gods zegen. Zo geef je de samenkomsten ook alle ruimte. In het licht van wat ik uit het Oude Testament **leer**, lijkt mij dit verreweg de mooiste en bes-

te manier om de twee aspecten van het vierde gebod in te **vullen**. Ik heb nog nooit iemand ontmoet of gelezen die mij kon overtuigen dat een andere manier passender was.

Rust

Maar ik zeg niet dat het persé zo moet en dat eike andere manier om invulling te geven **aan** het vierde gebod 'in Christus' verkeerd zou **zijn**. Dat kan ik ook niet **zeggen**, omdat juist de **christenen** in het Nieuwe Testament deze verbinding niet in **praktijk** brachten. Wij **kunnen** er niet **omheen** dat zij wel op **zondag** samenkwamen, **maar** niet op zondag rustten. De **samenkomsten** vonden plaats in het holst van de ochtend of in de namiddag na het **werk**. **En wat** betreft de concrete ervaring van de rust als Gods zegen is het beeld niet eenduidig. **Christenen** van joodse afkomst hebben waarschijnlijk op zaterdag gerust. In de Griekse **samenleving** was een vaste wekelijkse rustdag niet mogelijk, maar **er** bestonden wel talloze **vrije** dagen waarvan de christenen **ook** profiteerden. En het is ook denkbaar dat men de concrete ervaring van de zegen die in **Gods** werken besloten ligt, niet kon verbinden aan het hebben van **een** rustdag, **maar** terugvond in andere aspecten van wat God geeft (bijvoorbeeld in de beleving van blijdschap en onderlinge gemeenschap in Christus).

Apostelen

Dat we moeten oppassen om *onze vormgeving van de kernpunten van het vierde gebod* – al is die het passendst – te verklaren voor de **enig**-mogelijke voor altijd en overal, merk je ook als je je realiseert dat in de tijd van het Nieuwe Testament de apostelen nog persoonlijk leiding gaven aan de **kerk**. In de eerste plaats doet Paulus enkele uitlatingen, die ons **aan** het denken **zetten**.

- a. In Gal 4:10 keert hij zich erte-

gen dat christenen zich op de manier van het Oude Testament gebonden achten **aan** 'dagen, maanden en vaste tijden'. Bij die 'dagen' mag je aan de sabbat denken. Deze tekst houdt in dat het viere van de dag van de Here duidelijk iets anders **moet** zijn geweest dan **het** viere van de sabbat. Je kunt niet staande houden dat het enige punt van verschil tussen beide gelegen is in het feit dat de dag verschoven is. De sabbat was een blijde dag, maar rond de sabbat hing ook de atmosfeer van de wet in haar oudtestamentische kleur. Die atmosfeer van onmondigheid is er nu één van **vrijheid**.

b. In Col 2:16 en 17 noemt hij de sabbat 'een schaduw' van de werkelijkheid in Christus. Wat was er dan 'schaduwachtig' aan de sabbat? Het ligt niet voor de hand hier te denken aan het feit dat het vroeger om de zevende dag ging en nu om de eerste. Want de 'schaduwen' hebben te maken met de fase **van** Gods verbond met Israël. En de '**zevende** dag' staat daar nu juist los van en gaat terug op de schepping zelf, terwijl je 'de eerste dag' zou kunnen verbinden met de herschepping die inzet met Jezus' opstanding. Maar de verhouding tussen schepping en **herscheping** kun je niet met het woord 'schaduw' typeren! Meer voor de hand ligt dat Paulus hier denkt **aan** de verplichting om te **rusten** op die dag, of **aan** de strikte **voorschriften** waarmee Mozes die rust afdwong.

c. In Rom 14: 5 en 6 **schrijft** Paulus: sommige christenen hechten aan een bepaalde dag, terwijl andere ze allemaal gelijk stellen. Waarschijnlijk moet je hier denken aan bepaalde feestdagen of vastendagen, en niet **aan** de sabbat of de zondag. Toch is dit uitlegkundig niet heel duidelijk en een zaak van afweging **van** voors en tegens. Maar boven-

dien spreekt Paulus w open en algemeen, dat zijn woorden wel erg kwetsbaar zouden worden als er volgens hem wel een vaste rustdag moest zijn, naar de stijl van de sabbat. Vergeet niet dat hij schrijft aan christenen in Rome die juist met vragen zaten over de plaats van **Israël** en van de wet. Dan had **hij** zich tegen **misverstand**en op dit punt vast duidelijker afgegrensd.

Verder gekomen?

Wij weten dat de christenen op zondag gewoon **werkten**. En **nergens** in het Nieuwe Testament zeggen de apostelen daar iets over. Ze keuren het niet af. Ze zeggen ook niet: eigenlijk mag dit niet van het **vierde** gebod, maar 'vanwege de nood der tijden' **kunnen we nu eenmaal** niet anders.

Hiertegen in zegt men vaak: wij zijn in de loop van de kerkgeschiedenis verder gekomen. Dat kan ik me voorstellen als we het hebben over de Oude Kerk of **over** de tijd van de **Reformatie**. Maar ik vind het een problematische uitspraak als het de apostelen zelf raakt. Zij hadden toch de Geest **gekregen**, die hen de weg zou wijzen naar de volle waarheid (Joh 16:13)? Zij moesten de **volken** toch leren onderhouden **alles** wat Jezus geboden heeft (Mat 28:19)? **Natuurlijk** komen er in de loop van **de** tijd betere of passendere vormen en **formulerin**gen van wat **zij** geleerd hebben. Ook zie je nieuwe toepassingen en onverwachte consequenties van **hun** onderwijs. En omdat het evangelie inspeekt op wisselende situaties worden er ook steeds nieuwe inzichten geboren. Maar als je die waarnemingen op dit punt toepast, zou er meer aan de hand zijn. **Dan** zou de leer van de apostelen rond het vierde gebod nog tekortgeschoten zijn. De nadere ontwikkeling **van later** zou dan ten diepste een verbetering van hun leer zijn. Die mening vind ik op het randje.

Zo goed mogelijk

Daarom **lijkt** mij een andere benadering hier **vruchtbaarder**. De kerk heeft in het Nieuwe Verbond de roeping om Gods geboden in Christus zo passend mogelijk vorm te geven. Wat 'zo passend mogelijk' is, wordt in de eerste plaats bepaald door de inhoud van het gebod, en de eventuele toespitsing van Jezus of **van** de apostelen. Voor het vierde gebod betekent dat wat mij betreft: zo goed inogelijk vormgeven aan de dag van viering van Gods werken en aan **het** rusten **van** datgene wat je dagelijks in de greep houdt. Maar wat 'zo passend mogelijk' is, **staat** zeker bij het vierde gebod niet los van de situatie waarin de kerk leeft.

Rond het vierde gebod speelt de maatschappelijke context onontkoombaar een rol.

- Toen God in het concrete volksbestaan van Israël een voorproef **van zijn koninkrijk** gaf, kon je het vierde gebod ook echt **maatschappelijk** vormgeven.
- Toen de **kerk** in de eerste eeuwen een maatschappelijke minderheid zonder **officiële** invloed was, **kon** dat niet. **Maar** daarmee konden de **christenen** in hun **situatie** nog wel zo **goed** mogelijk gehoorzaam **zijn** aan **wat het vierde** gebod wil. **Wart** het Nieuwe Testament gaat er niet van uit dat christenen in de tijd tot de wederkomst zullen leven in een min of meer christelijke **samenleving**. De apostelen rusten ons vooral toe voor het leven als vreemdelingen in een **samenleving** die niet buigt **voor Christus**. Daarom moet je ook niet zeggen, dat het '**normaal**' is dat we het vierde gebod in publieke **rust** kunnen vertalen en dat de situatie van de eerste christenen **abnormaal** was.
- Toen de **kerk** door Gods goedheid te maken kreeg **met** een periode dat de overheden onvankelijk waren voor elementen uit het evangelie was het goed en **passend** dat de **verbinding** van

vierdag en een rustdag weer voluit in praktijk gebracht werd. Die periode begon zo rond 400 na Christus en duurde in West-Europa voort tot in deze eeuw. Omdat wij aan die situatie gewend zijn, denken we dat zo de normale situatie is. Maar het is juist uitzonderlijk geweest. En dus moeten we niet doen alsof je het vierde gebod alleen maar zo kunt vormgeven als het kon in die eeuwen van Gods uitzonderlijke goedheid,

- d. Vandaag staat die verbinding tussen vierdag en rustdag als God het niet keert, weer op de tocht, doordat de samenleving als geheel haar min af meer christelijke verleden aflegt. Dat betekent dat de kerk vandaag opnieuw voor de vraag kan komen te staan hoe wij in zo'n situatie aan de grondstructuren van het vierde gebod zo goed mogelijk vorm kunnen geven. Die vraag kun je niet beantwoorden met een simpele verwijzing naar hoe het in die lange periode die achter ws-licht, gebeurde. Daar moeten we echt samen eerlijk en grondig over nadenken. De christelijke vrijheid – en dus de gezamenlijke verantwoordelijkheid – die daarvoor nodig is, heb ik met mijn eerdere artikelen willen benadrukken.

Op de bres

Hoe moeten we ons in deze tijd dan opstellen? Wij moeten aan de ene kant nuchter zijn. Ook als die nieuwe situatie onverhoopt doorzet, kan met het vierde gebod geleefd worden. Maar wij moeten niet naïef zijn en alvast een voorschot op die nieuwe situatie nemen. Er staat veel op het spel. Naar mijn inzicht (o.a. gevormd door opmerkingen van J. Kamphuis in zijn *Godsvrucht*; een *kracht*) steekt achter de aanval op de zondag vandaag een slimme diavelse strategie die het christelijke leven ernstig probeert te verzwakken.

In mijn eigen leven en in de pasto-

rale praktijk in een stadsomgeving heb ik gemerkt hoe sterk de secularisatie al is doorgedrongen. Hoe vaak vormt de zondag in onze levens niet de 'laatste schans' voor het leven met God. Je hele leven is – als je niet oppast – leeg van God. Alleen de zondag met haar kerkdiensten ligt nog als een 'eiland' in onze week, waar we met wat meer nadruk God loven, bidden, luisteren naar zijn Woord, en medechristenen ontmoeten. En nu wordt vanuit de samenleving rondom een geseculariseerde kerk juist die zondag onder druk gezet. Dat is de aanval op de laatste schans.

In *ome* situatie meten wij daarom op de bres staan voor de zondag als rustdag. Niet omdat in een andere maatschappelijke situatie niet als christenen geleefd kan worden. Maar in de eerste plaats omdat de huidige koppeling van vieren en rusten uniek is, de best denkbare invulling van het gebod. Iets moois en waardevols dat God in zijn goedheid gaf, waarvan zoveel betekenis kan uitgaan voor het christelijke leven – en indirect ook voor de samenleving – laat je je toch niet zomaar afpakken. Tegen deze achtergrond wees ik in mijn eerdere artikelen op Fil 4:4,5. Er zijn meer redenen om te staan voor & vrije zondag dan de vraag of het gebod eenduidig deze invulling als enig-goede toelaat. En in de tweede plaats moeten we op de bres staan, omdat we onze kwetsbaarheid als behoorlijk geseculariseerde christenen in de westerse samenleving beseffen. Zoals het er nu naar uitziet, hebben westerse christenen die aparte dag hard nodig.

Ootmoed en offers

Het vechten voor de zondag kan dan ook niet zonder ootmoed en zonder offers. Ootmoed: want hebben wij de zondag vaak niet al van binnenuit bedorven voordat deze van buitenaf onder druk kwam? Aan de ene kant door er een wettische en onmondige invulling aan te geven, alsof God net als in het

Oude Testament ons allerlei 'gebooden en verboden' voor de rustdag geeft. Maar aan de andere kant ook door de reactie die wetticisme altijd weer oproept, namelijk vrijblijvendheid en vormloosheid die van de zondag nauwelijks meer iets moois weet te maken en de rust op die dag laat ondersneeuwen onder van dies en nog wat. Onze inzet om als het even kan de zondag te behouden, moet dan ook samengaan met onze inzet om van die zondag weer meer samen iets moois te maken. Alleen de levensstijl van de gemeente kan ook de eventuele pleidooien van christelijke politici overtuigingskracht geven.

Daarom denk ik dat wij – zolang dit gevecht voor de zondag nog zinvol is – ook offers moeten willen brengen. In mijn eerdere artikelen schreef ik dat ook, al hebben heel wat mensen daar kennelijk overheen gelezen. Offers: niet omdat Gods gebod dat hier per definitie vraagt. Ook niet zo dat je elkaar tot zulke offers kunt verplichten. En tegelijk met oog voor het feit dat in allerlei situaties zulke offers niet kunnen en dat compromissen nodig zijn. Maar toch offers, omdat je iets waardevols – ook voor jezelf of je gezin – niet kwijt wilt raken en er dus veel voor over hebt. Denk aan je keus voor of tegen bepaald werk, als je zo'n keus hebt tenminste. Denk aan wat je ervoor over hebt om in je bedrijf duidelijk te maken hoe belangrijk die zondag voor je is, en de steun van de kerk of van vakverenigingen daarbij. Denk ook aan – verantwoorde – financiële offers, bijvoorbeeld als het gaat om winstderving of inkomensachteruitgang.

Op de uitkijk

Als wij in die houding van ootmoed en offers proberen om het waardevolle van een vrije zondag te verdigen, moeten wij ook durven verwachten God in zijn geduld de bestaande situatie misschien toch nog wil verlengen. Tegelijk moeten wij

serieus rekenen met een ander uitzicht, namelijk dat wij de zondag zoals we die gewend zijn, toch niet kunnen behouden. Dat zou precies de situatie zijn van de eerste christenen en van veel andere christenen in onze wereld. Ook dan kunnen wij leven en vormgeven aan de elementen van het vierde gebod. Omdat we dat beseffen, moeten wij bij de huidige strijd voor de zondag oppassen voor grote woorden en sterke daden, die de zaken op het niveau van een absolute plicht tillen. Als de maatschappelijke situatie verandert, zou je jezelf daarmee of klemzetten of ongeloofwaardig maken. Want je moet dan of die lijn volhouden, wat zou kunnen betekenen dat christenen zich uit de maatschappij en uit het dagelijks werk terugtrekken (anders dan in de eerste eeuwen). Of je moet alsnog erkennen dat het in een andere situatie ook anders kan, waarmee je ten diepste terugkomt op je woorden en daden van eerder. Wij weten niet hoe de ontwikkeling

van onze samenleving zal zijn. Maar volgens mij bestaat er wel verband tussen ons vechten voor de rustdag nu en onze toerusting voor een mogelijk andere maatschappelijke situatie. Ook dat verband noemde ik al in mijn eerdere artikelen. Als wij nu met ootmoed en offers proberen weer iets moois te maken van de viering van Gods werken in de liturgie en van de ervaring van Gods zegen in de rust trainen we onszelf. Dan heb je kans dat we straks – als onverhoopt die andere situatie intreedt – geoefend zijn om er ook dan op een heel andere manier toch iets moois van te maken. Waarschijnlijk zijn er dan ook offers nodig, zoals de Oude kerk in het holst van de ochtend ruim de tijd nam voor de omgang met God. En in ieder geval zal er veel creativiteit nodig zijn: want hoe houd je gezamenlijke kerkdiensten en hoe ervaar je samen Gods zegen als ieders werkuren en vrije dagen verschillen? Als je in de huidige situatie hebt leren vormgeven

dat die punten je veel waard zijn, kun je straks op die training terugvallen. Maar als we ons er nu zonder meer bij neerleggen dat de rustdag afbrokkelt, waar halen we dan straks de pit vandaan?

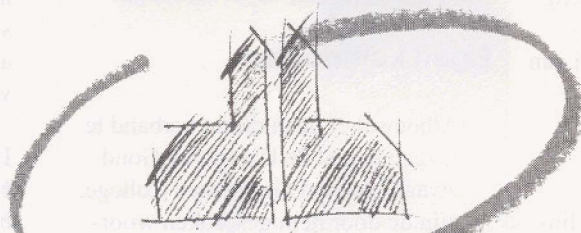
¹ Overigens verbeeld ik mij niet hier nieuwe gegevens naar voren te brengen. Deze discussies zijn al zo vaak gevoerd, en de schriftgegevens waarover het gaat, zijn alw vaak besproken. Vrij beknopt, tegelijk helder en zonder dat de problemen bij de uitleg worden verzwegen, bespreekt Douma ze als hij het vierde gebod aan de orde stelt (*De Tien geboden II*, 9-73, vanaf 1e druk Kampen 1986).

² Jakob van Bruggen, M m s. *Het evangelie volgens Petrus*. Kampen 1988, 80.

³ H.M. Ohmann, in: A.P. Wisse (red), *In het licht van Genesis*. Barneveld 1986.

Drs. A.L.Th. de Bruijne is universitair hooglecend Ethiek en Encyclopedie van de theologie aan de Universiteit te Kampen.

donatus

Verzekert
van Azondmaalstel tot Zadeldak
alles onder uw kerkelijk dak!

Verzekerd zijn bij Donatus is een geruststellend gevoel.
Al sinds 1852 dé verzekeraar voor uw kerkelijke eigendommen,
maar ook voor al uw andere verzekeringsaangelegenheden.
Vraag vrijblijvend onze brochure of offerte of maak een afspraak voor
een vrijblijvend persoonlijk gesprek.

Postbus 500
5240 AM Rosmalen

Hoff van Hollantlaan 8
Tel. 073 5221700 - Fax 073 5221717

GELOOFWAARDIG VERZEKERD

ECONOMIE IS GEEN WAARDEVRIJ VAK

A. Slob

'Laat de leerlingen zien dat Heertje anders is dan de Heer'

Deze **opmerking** maakte prof. dr. B. Goudzwaard enige jaren geleden tijdens een ontmoeting met docenten economie van het **Greijdanus** College te Zwolle. Professor Goudzwaard, die als hoogleraar economie en docent **cultuurfilosofie** verbonden is geweest aan de Vrije Universiteit te Amsterdam, was uitgenodigd om een lezing te houden over de relatie tussen economie en identiteit. In duidelijke bewoordingen gaf Goudzwaard aan dat economie als wetenschap niet waardevrij is. Volgens hem werd in de gangbare economische wetenschap een mensbeeld gehanteerd dat gekarakteriseerd werd door eigen belang en hebzucht. 'Meer is in dat opzicht beter dan minder', zo gaf Goudzwaard aan. **Kritiek** had hij ook op het **mechanistische** maatschappijbeeld dat achter veel economische theorieën ten grondslag ligt. Volgens Goudzwaard werd op deze manier moedwillig de navelstreng van de wereld van geloof en levensbeschouwingen de wereld van de economie doorbroken.

Scheefgroei

Met de opmerking 'laat de leerlingen zien dat Heertje anders is dan de Heer' (prof. dr. A. Heertje is de schrijver van een veel gebruikt leerboek economie) wilde Goudzwaard de toen aanwezige docenten aangeven dat ze vanuit hun christelijke achtergrond kritisch moesten omgaan met de zogenaamde 'neutrale' boeken economie die in het voortgezet onderwijs gebruikt worden. De inhoud van deze boeken was, zo stelde Goudzwaard, een weerslag van het economische denken zoals dat in deze samenleving werd aangehangen. Leerlingen moesten daar

zeker kennis van nemen, maar Goudzwaard riep de docenten uit het gereformeerd voortgezet onderwijs op de ogen van hun leerlingen te openen voor de scheefgroei die in dat denken aanwezig is. Dit kon onder meer door leerlingen duidelijk te maken dat het streven naar maximale winst en efficiency zich niet verdroeg met de oorspronkelijke inhoud van het begrip economie. Oikos (= huishouden) en nomos (= wetten, regels) hielden verband met de verantwoordelijkheid die de mens had ten opzichte van land, milieu en medemensen. 'Het gaat bij economie om een zorgzaam beheer', aldus Goudzwaard. Leerlingen moest aangeleerd worden dat economisch gedrag gezien moet worden in termen van verantwoordelijkheid. Ook was de hoogleraar Economie van mening dat de zorg voor de schepping en de toekomst binnen de economie meer centraal moest staan.

Eigen kerndoelen

Alhoewel er geen direct verband te leggen is met de lezing van Goudzwaard aan het Greijdanus College, zijn de door hem gesproken woorden binnen het gereformeerd voortgezet onderwijs niet in onvruchtbare grond terechtgekomen. Met name de laatste jaren is er **kelijk aandacht gekomen** voor de **identiteitsaspecten van het vak economie**. In eerste instantie vooral gericht op de lessen economie zoals die in de basisvorming gegeven worden. Al bij de start van de basisvorming werd door een groep docenten de levensbeschouwelijke schijnwerpers gezet op de kerndoelen zoals de overheid die voor **nieuwe vak Economie in de basisvor-**

ming had aangereikt. Dit gebeurde in het kader van het door de LVGS, het GPC en de GVOLK opgezette project 'Eindtermen Gereformeerde Basisvorming'. In dit uiterst omvangrijke en pretentieuze project werden overigens de kerndoelen voor alle vakken in de basisvorming zorgvuldig doorgelicht. In de lijn van de eerder genoemde opmerkingen van Goudzwaard werd door de leden van de werkgroep Economie kritisch gereageerd op het mens-en wereldbeeld dat achter de kerndoelen van de overheid schuil ging. Er werden 'eigen' kerndoelen op papier gezet. Economie in de basisvorming moest vooral gericht worden op de taak en opdracht in het economisch-maatschappelijk proces waarbinnen de christen zich bevindt, zo stelde destijds de werkgroep. Het vertrekpunt werd door de werkgroep als taakgericht geformuleerd. Met als centrale termen: opdracht en rentmeesterschap. In een apart kader kunt u een aantal van de kerndoelen voor het vak economie weergeven.

Enkele voorbeelden van kerndoelen Economie voor de gereformeerde basisvorming. In totaal zijn er 75 kerndoelen geformuleerd.

De leerlingen kunnen aangeven dat de bijbelse visie op rentmeesterschap gevolgen heeft voor: het bestemmen van middelen voor verschillende bestedingsmogelijkheden; standpunten en beslissingen inzake consumeren en produceren, kopen en verkopen; het afwegen van de milieu-effecten die gevolg zijn van productie en consumptie; het 'ontdekken' van en omgaan met

economische aspecten van maatschappelijke vraagstukken en ontwikkelingen;
een (op de **bijbel**) gefundeerde **mening** over **overheidstaken**;
 de leerlingen kunnen aan de hand van concrete voorbeelden een praktische invulling aan deze visie geven.
 De leerlingen kunnen 'schaarste' van middelen en tijd in verband brengen met het bevredigen van onbeperkte **behoeften** in een door de zonde gehavende schepping.
 De leerlingen **kunnen** een concrete voorgenomen **koopbeslissing** beoordelen (vanuit de bijbelse visie op rentmeesterschap) op **koopmotieven** en budgettaire en maatschappelijke gevolgen.
 De leerlingen **kunnen** met voorbeelden aangeven welke eigen activiteiten kunnen bijdragen tot verkleining van de welvaartsverschillen in de wereld.

Uitwerking

Het vastleggen van 'eigen' **kern**-doelen is belangrijk, maar daar mag het niet bij blijven. De **kerndoelen** moeten concreet handen en voeten **krijgen** in het leslokaal. Docenten vervullen daarin uiteindelijk een **cruciale** rol. Om aan deze rol inhoud te kunnen geven is ondersteuning belangrijk. Onder meer in de **vorm** van aanvullend principieel lesmateriaal **bij** de 'neutrale' lesboeken economie die gebruikt **worden** in het gereformeerd voortgezet onderwijs. Vanuit het **Coördinatiecentrum** voor gereformeerd voortgezet onderwijs (**CVO**), het **samenwerkingsverband** tussen de vier gereformeerde scholengemeenschappen, is in de afgelopen jaren ruimte gecreëerd voor docenten economie om te werken **aan** een concrete **uitwerking** van de **kerndoelen**. Het CVO is als werkeenheid binnen het Gereformeerd Pedagogisch Centrum (GPC) ondergebracht. Inmiddels **zijn** er voor het vak **economie** al twee zogenaamde **identiteitsmap**-pen over 'rentmeesterschap' en 'kopen/verkoop en budgetteren'

uitgebracht. Voor de **zomervakantie** zal er nog een derde map over 'de **economisering** van de samenleving' verschijnen. Hiervoor is **samenwerking** gezocht en gevonden met het Gereformeerd Maatschappelijk Verbond (GMV). Iedere map bevat een beschouwend artikel, een groot aantal praktische lesopdrachten en een aantal **achtergrondartikelen** bij het gekozen thema. In CVO-verband worden ook studiedagen opgezet voor docenten economie over **identiteitsgevoelige** onderwerpen. De inmiddels vorig jaar van overheidsweg herziene kerndoelen voor het vak **economie** geven dit soort activiteiten een duidelijke **stimulans**. Zo biedt de doelstelling 'dat het onderwijs in de economie erop gericht moet zijn dat de leerlingen het vermogen verwerven tot **kritisch benaderen** van standpunten over belangrijke economisch maatschappelijke vraagstukken, met name gericht op het herkennen van **eigen** waarden en normen en die van **anderen**' iedere gereformeerde docent economie gouden kansen. **benut** moeten **worden** om leerlingen duidelijk te maken dat wat de Here van hen **vraagt** in een aantal opzichten **duidelijk** afwijkt van de teksten in economieboeken van de hand van auteurs als professor Heertje.

Drs. A. Slob is medewerker voortgezet onderwijs bij het Gereformeerd Pedagogisch Centrum (GPC) en woont te Zwolle.

Periodieken.....

de Bunschoter bv
drukkerij

Postbus 10 - 3750 GA Bunschoten-Spakenburg
Tel (033) 299 79 99 - Fax 10331 2997 9 98

NBG-Plus

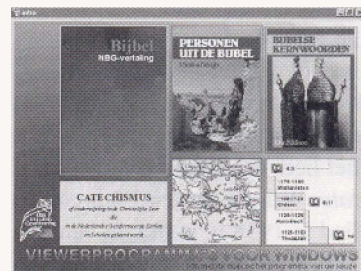
De NBG-Plus wordt inmiddels door veel gezinnen met plezier gebruikt. Wij kunnen u de NBG-Plus, die uitgebreider is dan de concondantie, van harte aanbevelen.

De Heidelbergse Catechismus

De vragen en antwoorden met de honderden bijbeltekstverwijzingen maken het gebruik eenvoudig.

Bijbelse kernwoorden

Een digitaal woordenboek waarin belangrijke bijbelse kernwoorden zijn opgenomen.

Personen uit de Bijbel

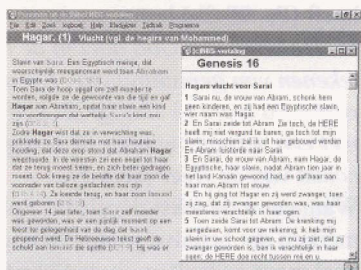
Een programma met meer dan 400 belangrijke persoonsnamen.

De zendingsreizen van Paulus

Een programma met een fraaie kaart met bijbelse plaatsen die bij aanklikken de betreffende reizen van Paulus weergeven.

Oe Tijdbalken

Door zijn eenvoud handig, is het eenvoudige **A**ruk van de tijdbalken. Er zijn er drie: De Anteren, de koningen van Juda en de koningen van Israël. De NBG-vertaling op deze CD-Rom met uit-

gebreide zoekfuncties geeft binnen enkele seconden de gevraagde teksten ter beschikking, zonder ingewikkelde handelingen. Het kopiëren van teksten naar een ander programma gaat zeer gemakkelijk. Eenvoudig kunt u uw eigen notities bewaren, bewerken en printen. Een programma dat u zonder poespas in staat stelt om bijbelteksten op een eenvoudige manier en efficiënte wijze te bestuderen.

Prijs f 150,-

**Uitgeverij
Oosterbaan & Le Cointre**

Postbus 25,4460 M Goes

Telefoon 0113-215591

ZINGT VOOR DE HEER EEN NIEUW GEZANG!

lied van de week

In de kerkgeschiedenis is men de vierde zondag na Pasen 'cantate' gaan noemen (dit jaar valt zondag Cantate op 2 mei). De naam is ontleend aan de eerste regel van psalm 98 waar de dienst op die zondag mee begint: '*Cantate Domino canticum novum*' (Zingt de HERE een nieuw lied). Oorspronkelijk droeg het lied van deze week de titel *Cantate*. Willem Barnard schreef het lied in 1956 in opdracht van de I.K.O.R. voor een televisiedienst op zondag Cantate.

Het lied van Barnard bevat diverse elementen uit psalm 98. In de versregel 'het is vol *wonderen om u heen*' uit het eerste couplet herkennen we de tweede regel van psalm 98: 'Want Hij heeft *wonderen gedaan*'. Een echo van de psalmwoorden dat de rechterhand van de Here zege bracht (Ps 98:1c) en dat Hij zijn gerechtigheid geopenbaard heeft (Ps. 98:2b) horen we in strofe 4: '*De hand van God doet in de tijd tekenen van gerechtigheid*'. Evenals psalm 98 (vers 9) eindigt dit lied met een verwijzing naar de terugkomst van de Heer (vers 5).

Wanneer u de tekst doorleest, zult u merken dat behalve psalm 98 nog veel meer gedeelten uit de Schrift mee resoneren. Bijvoorbeeld: in strofe 1 (regel 3) wordt herinnerd aan het water uit de rots (Ex. 17:6). De tweede strofe refereert aan het feit dat de Here in de woestijn voor het volk Israël uitging, overdag in een wolkkolom en 's nachts in een vuurkolom (Ex. 13:21). Het zijn motieven uit Exodus, de uittocht van het volk Israël uit Egypte. Dit bijbelverhaal klinkt eigenlijk voortdurend op de achtergrond mee. In strofe 3 ontdekken we niet alleen de woorden uit Johannes 3:5 (werd geboren worden uit water en

Geest) maar ook de tekst uit Romeinen 6:4 (met Christus begraven zijn door de doop in de dood, zodat ook wij, zoals Christus door de macht van de Vader uit de dood is opgewekt, een nieuw leven zouden leiden). En binnen de context van dit lied, waarin het Exodus-verhaal nadrukkelijk aanwezig is, worden we hier ook herinnerd aan de doortocht door de Rode Zee (Ex. 14). Zoals gezegd bevat de vierde strofe verwijzingen naar psalm 98:1 en 2. Op zondag Cantate wordt altijd uit het zestiende hoofdstuk van het Johannes-evangelie gelezen (vs 5-15): Christus zal heengaan tot de Vader en de Geest der waarheid zenden, die ons de weg zal wijzen tot de volle waarheid. Dit bijbelgedeelte is eveneens in de vierde strofe verwerkt: '*De Geest der Heren vuurt om aan de heilige tekens te verstaan*'.

In de laatste strofe wordt gezegd dat we naar Gods land geleid worden. Hier kunnen we denken aan het oudtestamentische land van de belofte, Kanaän, maar tevens aan het hemelse Sion. In dit couplet wordt niet alleen teruggesproken op het eschatologische slot van psalm 98, maar ook op Openbaring 14:1-7, één van de schriftlezingen van zondag Cantate. In dit schriftgedeelte lezen we over een nieuw gezang dat de losgekochten van de aarde aanheffen voor het Lam.

Melodie

Van de componist van de melodie, Frits Mehrtens (1922-1975), staan 15 melodieën in het Liedboek. Mehrtens studeerde medicijnen, maar heeft die studie nooit voltooid. Na de Tweede Wereldoorlog studeerde hij orgel aan het Amster-

dams Conservatorium bij o.a. Anthon van der Horst.

Mehrtens is van cruciale betekenis geweest voor de naoorlogse kerkmuziek in protestants Nederland. Niet alleen als componist, maar ook als muziekpedagoog, als medewerker bij de N.C.R.V. en de I.K.O.R., en als auteur van diverse opstellen en artikelen heeft hij van zich laten horen. Voortdurend heeft Mehrtens aandacht gevraagd voor de plaats en functie van kerkmuziek, waarbij hij kon putten uit een enorme kennis van Schrift en kerk- en muziekgeschiedenis. Zijn publicaties *Kerk en muziek* ('s-Gravenhage 1960) en *Muziek op woorden* (Baarn 1976) zijn nog steeds de moeite van het lezen meer dan waard.

Kenmerkend voor Mehrtens' melodieën is onder meer dat bepaalde woorden uit de tekst er uitgelicht worden (benadrukt worden). Op die manier wordt de tekst door de melodie ondersteund, geïntensiveerd en ook geïnterpreteerd. Voor Mehrtens was duidelijk dat een componist goed naar de tekst moest luisteren. Want het gebruikte ritme, bijvoorbeeld, kan zelfs betekenisverschillen veroorzaken. Zo is in strofe 5 regel 2 'dóórleven' (verder leven) heel iets anders dan 'doorlèven' (meemaken). Mehrtens heeft daarom de ritmiek van de melodie zo gekozen dat in strofe 5 de klemtoon valt op de eerste lettergreep van het woord 'doorleven'.

Voor dit lied heeft Mehrtens gekozen voor vrije ritmiek: tweedelig en driedelig ritme worden door elkaar gebruikt. Op die manier was de componist in staat woorden ritmisch te onderstrepen. Nemen we bijvoorbeeld de eerste versregel. Door de gebruikte ritmiek worden

358 Zingt voor de Heer een nieuw gezang

Frits Mehrrens

- 2 Hij gaat u voor in wolk en vuur,
gunt aan uw leven rust en duur
en geeft het zin en samenhang.
Zingt dan de Heer een nieuw gezang!
- 3 Een lied van uw verwondering
dat nog uw naam niet onderging,
maar weer opnieuw geboren is
uit water en uit duisternis.
- 4 De hand van God doet in de tijd
tekenen van gerechtigheid.
De Geest des Heren vuurt ons aan
de heilige tekens te verstaan.
- 5 Wij zullen naar zijn land geleid
doorleven tot in eeuwigheid
en zingen bij zijn wederkeer
een nieuw gezang voor God de Heer.

W. Barnard, geb. 1920

de centrale woorden uit die regel ('zingt', 'Heer' en 'nieuw') onderstreept. Deze woorden zijn voorzien van een halve (open/witte) noot. Het woord 'nieuw' wordt er bovendien uitgelicht doordat de melodie daar haar hoogtepunt bereikt.

Het is belangrijk om steeds naar de halve noten toe zingen, waarbij we een vlot tempo (uiteraard niet jachtig) nemen: 'Zingt voor de Heer een nieuw gezang!'. In regel 2 zingen we naar de woorden 'heel' en 'lang' toe, in regel 3 naar het woord 'harde'. De laatste regel zijn de belangrijke woorden 'wondren' en 'heen'. De vierde regels is trouwens ritmisch verwant aan de tweede.

Dr. J. Smelik is hymnoloog/musicoloog en woont in Zuidhorn.

Kopiëren van dit artikel is toegestaan, maar een uitsluitend kopiëren van het lied is niet geoorloofd.

Heeft u wel eens
overwogen om een
abonnement op
De Reformatie
te nemen?

Bel 0113 - 21 55 91

DE REFORMATIE

Thema-nummer

"Asielzoekers"

bel: 0113 - 215591
voor extra nummers.
f 2,50 (excl. porto).

Als een reuzenrad..

In de bijdrage van vorige week vertelden we u over de **commissie-in**deling en de toedeling **van** de verschillende taakgebieden. Een heel stuk zakelijke **informatie**, zonder franje. Op dit moment is nog weinig zakelijke informatie omtrent besluiten enz. te geven, omdat de commissies aan het werk zijn en de synode nog nauwelijks plenair heeft vergaderd. Vandaar nu een poging u een idee te geven van hoe zo'n werkweek in elkaar zit en hoe de machinerie die generale synode heet op gang komt.

Opening

Daar zit je dan, woensdag 7 april, 39 broeders uit alle delen van het land. Met **zn** allen weet je dat je een forse **klus** te klaren hebt, maar hoe groot die zal **zijn** en hoe je dat aan moet pakken - **eigenlijk** niemand die het weet. **Zo'n** eerste dag zelf bestaat voor een groot deel uit wachten: op voorstellen van het **moderamen** wie de commissievoorzitters gaan worden, op voorstellen welke commissie wat gaat doen. Verder is er de instructie over hoe om te gaan met de computers, wat kan het secretariaat voor u doen en hoe maakt u uw voorstellen zo **inzichtelijk** dat ook mensen die de onderliggende stukken niet hebben gelezen er een weg in **kunnen** vinden.

Daar zit je dan, 's avonds om half tien. En dan zegt de preses doodleuk: morgenavond verwacht ik van de commissies op elke paragraaf een **A-4tje** met daarop aangegeven hoe u dit denkt te behandelen, wat naar uw mening de knelpunten zijn en op welke termijn het **stuk** plenair behandeld **kan** worden. Je ziet de broeders denken: Tsjonge, de klap dat-ie preses is geworden is toch harder **aangekomen** dan we dachten. Want dat kan natuurlijk niet.

Het is echt een fantastische ervaring **om** mee te **maken** hoe **dan** de donderdag het reuzenrad in bewe-

ging komt. Achter elke commissie-deur wordt een globale verkenning gehouden. En daadwerkelijk rollen donderdagavond de eerste A-4tjes van de printer (**tenminste**, als-t-ie het gedaan zou hebben). En vrijdagmorgen komen de andere. Op vrijwel elke paragraaf is een **ruwe**, eerste schets voorhanden. Het moderamen kan aan het werk. Het reuzenrad, dat kolossale apparaat waarvan iedereen dacht: hoe krijgen we het aan het draaien, is volop in beweging. De **synode** is **aan** het werk.

Geen nieuws

De synode **werkt**, en al **gauw** komen de vragen: zijn jullie wel aan **het werk**? We horen maar **niks**. **Het** is misschien wel aardig om u een inzicht te geven in hoe zo'n **synode-week**, **waarin** vooral het werk in **commissieverband** gebeurt, verloopt. Elke commissie heeft een **aantal** taakgebieden toegewezen gekregen. Binnen deze taakgebieden **kan dan** nog weer onderscheid gemaakt worden in de diverse **onderwerpen**, die veelal **gerubriceerd** zijn aan de hand van de **ingekomen stukken**. Een lid van de **commissie** maakt vervolgens een wat genoemd wordt werkpapier, de boven al genoemde A-4tjes. Daarop staat de ruwe schets. Een belangrijk vraag die in dat papier beantwoord moet worden is: heeft de commissie op dit stuk **nog** adviseurs nodig. Zo ja, **welke**, en wanneer komen die dan. Daarmee is meteen een **van** de rode draden van het werk in week 15 **aangegeven**: het inwinnen **van** advies bij de mensen die geacht worden verstand **van** zaken te hebben: dat kunnen deputaten zijn, maar ook juristen en uiteraard ook de hoogleraren te Kampen, **waarbij** de hoogleraar kerkrecht al enige malen in Leusden is gesignaleerd.

Concept

Niet **op** elk **stuk** is advies nodig. Er is **ook**, oneerbiedig gezegd, **krui-melwerk**. Zaken die snel afgehan-

uit de kerken

deld kunnen worden. Dat kan een broeder of zuster uit den lande zijn die zich tot de GS richt, maar ook bijv. een **deputatenrapport** (denk aan bededagen) dat helder is en weinig bespreking zal vragen. Op basis **van** het **werkpapier** wordt dan een concept besluit opgesteld. Heeft dat stuk de diverse stadia **doorlopen**, **dan** kan het uiteindelijk in een voorstel worden gegoten, klaar voor de plenaire behandeling.

Wellicht vraagt u zich af wat het moderamen in al die tijd doet. Hun voornaamste taak in dit soort werken is eigenlijk het in de gaten houden **van** het proces. Alle werkpapier, op elke paragraaf dus, passeert het moderamen. Met name de preses en de assessor bekijken deze papieren, geven adviezen over de voorgestelde werkwijze, kijken of een adviseur niet en op dinsdag en op woensdag en op donderdag een uurtje moet **komen**. Inmiddels werkt de scriba 1 aan de acta (de eerste **stukken** liggen al klaar) en doet de scriba 2 de correspondentie. Het laatste gerucht omtrent het **moderamen** is dat hij bezig is een **aantal oriëntatiereizen te plannen** richting Dalfsen en Zuidhorn, kerken die in aanmerking kunnen komen voor **toewijzing** voor de synode van 2002.

Daar zit je dan, vrijdagmiddag, weer met z'n allen in de vergaderzaal. Afgepeigerd, toch wel, en met een **van vragen** tollend hoofd. Wat is het dan fijn de week samen met dankgebed aan onze goede God af te kunnen sluiten. We leggen ons werk in **zijn** handen. Wie weet dat dat kan, gaat opgewekt weer naar huis.

Piet G.B. de Vries

Veranderingen in het gezin

In de nummers van 26 maart en 3 april van het hervormde Gereformeerd Weekblad gaf ds. W. Chr. Hovius aandacht aan de veranderingen in het gezin:

De gezinnen uit onze gezindte zijn ook niet aan veranderende processen ontkomen. Ruwweg geschat kan men zeggen dat tot aan 1950 het gezin nog 'in ere' was. Het gezin was, al of niet bijbels gefundeerd, de verantwoorde vorm van samenleving tussen ouders en kinderen, als bekroning op en uitvloeisel van het huwelijk. Maar sedert 1950 traden veranderingen op, waarvan ik er enige concreet wil aanwijzen:

1. Steeds meer geldt sedert 1950 het gezin als 'een opzegbare relatie', want er zijn ook andere mogelijkheden. Zorggevend is het dat de wetgeving steeds meer gaat bekrachtigen wat in de praktijk is gegroeid en gewoonte is geworden. Ook in dit opzicht groeit er 'des rechters recht'. Voor de wet is het huwelijk niet meer DE relatie tussen man en vrouw en is het gezin niet meer DE samenlevingsvorm van ouders en kinderen. En in diverse gemeenten en kerken worden alternatieve relaties erkend en gewettigd.

2. In toenemende mate is er sprake van gezinsPLANNING in plaats van gezinsVORMING op bijbelse grondslag. Ook in onze kringen "hoort men steeds vaker beweren 'we nemen de eerste tijd nog geen kinderen', of 'we nemen zoveel kinderen' in plaats van te belijden 'God vertrouwde ons zoveel kinderen toe en kinderen zijn een erfdeel

des Heeren'. De enquête waarin de mening gevraagd werd over het gebruik van voorbehoedsmiddelen spreekt duidelijke taal.

3. De 'rolverdeling', als ik dat woord mag gebruiken, tussen man en vrouw is anders vergeleken bij vroeger. Dat de man buitenshuis verdient en de vrouw of moeder binnenshuis beheert is allang achterhaald. 'Ze zijn toch beiden gelijk', zegt men dan! De begrippen 'gelijkheid' en 'gelijkwaardigheid' worden onderling verwisseld. Door de leerplicht en de gelijk-berechtiging van jongen en meisje die gelijke kansen moeten krijgen in de maatschappij worden onze meisjes en vrouwen er bijkans toe gedreven de arbeidsmarkt op te gaan. De meisjes die gestudeerd hebben willen er ook wat mee. Het marktgerichte denken drong ook onder ons door. Mede daardoor komt er ook een verhoogde druk op deelname van vrouwen in de kerkelijke ambten. Worden deze sterk eenzijdig gezien als op te komen uit de gemeenten en uit de aanwezigheid van de genadegaven dan wordt de drempel voor de vrouw ook lager. Zeker wanneer de kerk ook sterk bedrijfsmatig wordt gezien en waarin je gaven moet gebruiken en talenten niet onbenut mag laten speelt dat nog steker mee.

4. Jongeren, we signaleerden het reeds, verlaten vroeg het ouderlijk huis. Inloting voor een studie in een stad met een universiteit versterkt dat. Eensgezins huishoudens rijzen ook daardoor als paddestoelen uit de grond. Familieverbanden worden losser. Jongeren voelen er steeds minder voor familierelaties te onderhouden, ze hebben hun eigen contacten. Bovendien was het gezin

vroeger veel meer 'thuisbasis' maar nu vaak 'strijdtonel' tussen ouders en kinderen over gezag en gehoorzaamheid. Het 'wij-gevoel' neemt af en het 'ik-gerichte-denken' groeit. 'Ik doe wat ik wil, het is toch zeker mijn leven, en daar heeft niemand anders iets over te zeggen' kan men ook in onze kringen in toenemende mate beluisteren.

5. De grootste verandering in het gezin zie ik gekomen doordat ouders en kinderen weggroeien van de Schrift als DE bron en DE norm voor leer en leven. De secularisatie die als een ware kaalslag heeft gewoed in steden en dorpen sloeg enorm toe onder ons. Met grote moeite is er nog plaats in het gezin voor de functie van de Bijbel. Hoe vaak wordt Deze nog in gezinsverband gelezen? Eén keer, 's avonds, als het gezin aan tafel zit voor de warme maaltijden dan menigmaal nog niet eens met alle gezinsleden. De avondsluiting is allang vervalten. Men komt te ongeregeld en laat thuis in de avond. En kwam de Schrift dan nog maar op tafel! In veel gevallen heeft Het Boek de plaats van de Schrift ingenomen. De taal van Deze laatste is te moeilijk, men moet te lang erover nadenken wat Gods Woord te zeggen heeft.

Serius nemen

Zijn alle veranderingen in de kerk en gezin nu negatief? We moeten oppassen voor een 'klaagcultuur' zegt ds. Hovius. Het is niet allemaal kommer en kwel.

Er is zeker meer openheid gekomen in de gezinnen. Vroeger kon een ouder nog weleens bot reageren op een kind dat met een 'waarom-

vraag' kwam 'omdat ik het wil'. Dat is **natuurlijk** geen antwoord. Veel dingen blijken **gelukkig tussen** ouders en kinderen bespreekbaar, mits op een goede toon. Ouder zijn niet 'een stel **kameraadjes** met wie je geknikkerd hebt'. Wel zijn de ouders de representanten van God maar in teerheid mogen we onze kinderen de geboden van God voorhouden en voorleven. Soms moeten we het ook kunnen opbrengen onze kinderen toe te geven dat wij verkeerd waren. Ze mogen weten dat wij evenals zij op **Gods** vergevende genade steeds weer zijn aangewez**en**.

Vervolgens **mag** ook **zijn** gezegd dat jongeren veel meer dan vroeger vragen naar 'het **waarom**'. Dat betekent dat we ons eerlijk reenschap moeten geven, en dat kan moeite kosten maar het is in het belang van de goede verhoudingen onderling. De jongeren durven ook meer te vragen dan vroeger aan de predikant of catecheet tijdens het onderricht. En laten **we** hun vragen serieus nemen ook vragen rond het **Godsbestaan**. Ze stellen nog wel eens een vraag om een antwoord te krijgen waarmee ze zelf ook verder kunnen tegenover **anderen**.

Perspectief

Ik rond af met enige **slotopmerkin**-gen:

Waar gaan we naar toe?

Lopen we achter feiten aan en willen we angstvallig ervoor zorgen mee te lopen in de pas van zich voordoende ontwikkelingen, of gaan we achter het Woord van God en vooral achter de God van het Woord aan?

Kennen we zelf de levende relatie en de verborgen omgang met de **Heere**? Eigenlijk valt of staat daarmee alles. Met **Hem** kunnen we de twintigste eeuw uit en de **eenen**-twintigste, als deze nog komt, in. Leven we onder Zijn leiding met en in het uitzicht op de toekomst, op **ZIJN** toekomst?

(...)

Er mag nagedacht worden over de vraag 'gaat het in kerk en gezin er om door te geven wat men voorleeft of waarvoor **men** leeft'? Wat heeft voor ons de hoogste waarde? Is in dit verband het woord van Judas (de brief van Judas:3) nog op ons van toepassing, dat 'wij strijden voor het geloof, dat **eenmaal** de heiligen is overgeleverd' in kerk en gezin?

We heten allen gereformeerd of reformatorisch. Het is wel. Zijn we dat ook echt met hoofd en hart, met handen en voeten en moeten we dat **tegelijktijd** ook steeds weer niet worden?

Met een vaas over de markt

Ook in De Wekker aandacht voor het gezin. Ds. G. van **Roekel** schreef over de praktijk van het leven in het gezin. Hoe gaat dat? En waar is God in dit alles?

Om die vraag te beantwoorden **gebruik** ik een beeld. Stel, u krijgt een antieke vaas, die veel geld waard is. Dan hebt u een kostbaar bezit. Maar nu moet u die vaas naar huis brengen. En de enige mogelijkheid daarvoor is via een **drukke** markt. Dat is een hele opgave. Want te midden van een krioelende mensenmassa **kan** er heel wat gebeuren. **Dan** is het een hele toer die antieke vaas veilig over de markt te dragen.

De vaas en de markt

Die vaas is het **gezin**. Het gezin, zoals de Here dat ons heeft toevertrouwd. Dat is een kostbaar bezit. Want naar Gods **bedoeling** is het **gezin** een plaats van liefde, geborgenheid, harmonie en geluk. Maar deze vaas is ook een kwetsbaar bezit. Want de gave van het gezin kan niet opgeborgen worden in een **museum** of veilig bewaard worden in een kluis. De vaas van het gezin wordt gedragen over de drukke markt **van** het leven. Een andere mogelijkheid is er niet. En dat betekent dat de vaas beschadigd kan worden of sneuvelt. De praktijk laat

dat ook duidelijk zien. De vaas van het gezin vertoont vaak scheuren en barsten. En soms breekt de vaas. **Dan** blijven er alleen scherven over.

Gebroken wereld

Hoe **kont** dat? Dat **kont** omdat de zonde de markt van het leven onveilig maakt. De zonde is een macht die verwoest. Ze verstoort niet alleen de verhouding met God. Maar ook de verhouding met de ander. En dat manifesteert zich **overal**. Ook in het gezin. Ik denk aan het huwelijksformulier. Daarin **kont** de regel voor dat de gehuwden door de zonde velerlei leed en tegenspoed overkomt. Dat lijkt heel onwezenlijk als de huwelijksvoltrekking met vreugde en verwachting gevierd wordt. Maar toch is het waar. Het gezinsleven is geen romantisch gebeuren. Ook het christelijke gezinsleven niet. Er is verdriet en tegenspoed, **teleurstelling** en moeite. Dat gebeurt in de relatie tussen **man** en vrouw. Maar ook tussen ouders en kinderen. En tussen broers **en** zussen onderling. En dat maakt de reis over de markt van het leven soms een moeizame tocht.

En Góð dan?

Ondertussen dringt de vraag naar het christelijke gehalte van het leven in het gezin zich steeds sterker op. Waar is God in dit alles? En wat is de betekenis van het geloof? Is hier vanuit het Evangelie iets te zeggen?

Ik wil dan graag op twee teksten wijzen. Daarmee ben ik verre van volledig. Er is over het leven in het gezin in relatie tot Gods Woord wel een boek te **schrijven**. Maar daarvoor is De Wekker niet de goede plaats. Daarom beperk ik me tot twee principiële lijnen.

In de eerste plaats wijs ik op de praktische betekenis van Ps. 10:14. Daar **staat**: 'Gij aanschouwt de moeite en het verdriet, opdat men het in Uw hand geve'.

In deze tekst gaat het om de vraag hoe we met moeiten en verdriet

omgaan. En dan voord **in** relatie tot de Here. De moeite en het verdriet zijn er. Het is **zaak om** daar met verstand en beleid op te reageren. En daarbij kan professionele hulp nodig zijn en goede diensten bewijzen. Maar - zo spoort Ps. 10 ons aan - laten we de Here daarbij niet vergeten. Want Hij aanschouwt de moeite en het verdriet, opdat we het in Zijn hand geven.

Gods oog en hand

Wat betekent dat? Om te beginnen staat hier dat God **moeite en verdriet** aanschouwt. En aanschouwen is meer dan zien. Aanschouwen betekent 'zien en in zich opnemen'. Aanschouwen is 'met bewogenheid omzien naar'. En dat wordt hier van God, de Here, gezegd. Dat wil zeggen: Gods oog ziet met ontferming de moeite en het verdriet. God ziet niet alleen mijn zondige leven dat gereinigd moet worden door het bloed van Christus, maar Hij ziet ook alles wat mij bezighoudt. En Hij weet hoezeer dat een stempel kan zetten op het leven en een rem kan zijn voor de groei in het geloof. En dan aanschouwt de Here moeite en verdriet, ...opdat we het in Zijn hand geven. Dat is de toespitsing voor de praktijk moeite en verdriet in Gods hand geven. Overgeven in de hand van Hem, die als een Vader voor de Zijnen wil zorgen. Overgeven in die hand, die in Christus Jezus vol liefde naar zondaren is uitgestoken.

Ziet u hoe praktisch dit Schriftwoord is voor het leven in het gezin? Want die hand is er vandaag nog. Door Zijn Woord strekt de Here Zijn hand naar u en mij uit. En in de weg van het gebed mogen we alles in Zijn hand geven. Al hebben we de scherven in ons leven alleen maar aan onszelf te danken, dan nog zijn er genadige handen die ons uitnodigen: Geef het over aan Mij! Laat daarom het gebed in ons (gezins)leven een vaste plaats innemen. En dan mogen de dingen concreet genoemd worden. De dankbaarheid voor het goede dat in het gezin beleefd wordt. Maar ook

de voorbede voor de moeite en de zorg. ik weet het: dat neemt de concrete vragen, waarvoor het leven in het gezin ons plaatst niet weg. Maar dan wordt het toch anders. Vooral omdat we zelf anders worden.

Genade

En daarmee ben ik bij het tweede waar ik op wil wijzen. Dat is de genade die God geeft. (2 Kor.

12:7-10) Genade die in zwakheid volbracht wordt. Genade die ook in moeite en verdriet genoeg is. Wat heeft Paulus gebeden om van de doorn in het vlees verlost te worden, Maar dat deed de Here niet. De Here gaf wel iets anders. Hij zei: 'Mijn genade is u genoeg'. En zo kon Paulus verder, ook met een doorn in het vlees.

En zo wil de Here het nog doen. Ook bij het leven in het gezin. Dit wordt Gods genade een kracht om uit te leven en een geestelijke oefenschool voor geduld, liefde en hoop. Geduld om in een moeilijke situatie vol te houden. Liefde om trouw te blijven aan de ander. En hoop, omdat de Here harten kan vernieuwen.

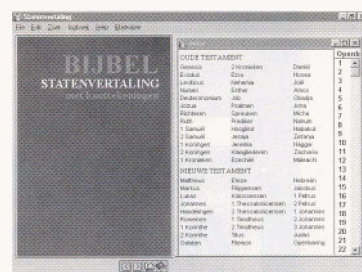
Statenvertaling met kanttekeningen

UNIEK IN GEBRUIK

dit Dit programma is werkelijk zo eenvoudig ook omdat de opgezochte teksten en kanttekeningen ook weer met enkele muisklikken in een tekstverwerker (bijv. WP of Word) kunnen worden geplaatst.

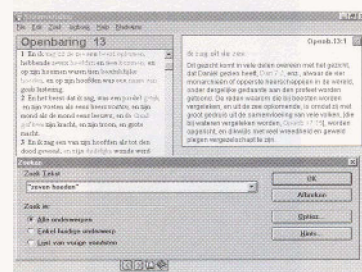
Terdege van 16-10-1996

Een programma met de meer dan 50.000 kanttekeningen (Pieter Kaur) welke overzichtelijk zijn weergegeven in een speciaal kader naast de Bijbeltekst. Het bijzonder aan deze CD-Rom is dat niet alleen de kanttekeningen worden getoond, maar dat bijbeverwijzingen in de kanttekeningen ook aangeklikt kunnen worden, waardoor de betreffende bijbeltekst ook op het beeldscherm verschijnt.

Voordelen

- * tienduizenden hotspots waarop u met de muis kunt klikken
- * uitgebreide en snelle zoekfunctie teksten in andere programma's op te nemen
- * zeer geschikt voor Bijbelstudie
- * bijzonder fraai uitgevoerd

De Statenvertaling op deze CD-Rom met uitgebreide zoekfuncties geeft binnen enkele seconden de gevraagde teksten in r beschikbaar, zonder ingewikkelde handelingen. Het kopiëren van teksten naar een ander programma p a t zeer gemakkelijk. Eenvoudig kunt u uw notities bewaren, bewerken en printen. Een programma dat u zonder poespas in staat stelt om bijbelteksten op een eenvoudige manier en efficiënte wijze te bestuderen.

Prijs £ 185,-

**Uitgeverij
Oosterbaan & Le Cointre**

Postbus 25, 4460 AA Goes
Telefoon 0113-215591

Ali C. Drost-Brouwer

in prijs verlaagd

Van f 25,90

**voor
maar f 9,95**

Ing. 222 pag.

**MEER
DAN EEN
BELOFTE**

Verkrijgbaar bij de boekhandel

Oosterbaan & Le Cointre B.V.

Postbus 25
4460 AA Goes
Telefoon 0113-215591

Kostelijke klassieke kinderversjes

Gegrond op Gods Woord en Waarheid voor huis en school, f ds. J.H. Maatjes 32 pagina's, geniet f 6,00

Verkrijgbaar bij de boekhandel.

Oosterbaan & Le Cointre B.V.
Postbus 25 - 4460 AA Goes. Tel. 0113-215591

